

Мария Йовчева (София, България)

ДОСТОЕН ЗАВЪРШЕК НА ИЗДАНИЕТО НА РУСКИТЕ СЛУЖЕБНИ МИНЕИ ЗА ДЕКЕМВРИ

Dagmar Christians. *Wörterbuch zum Gottesdienstmenäum für den Monat Dezember slavisch-griechisch-deutsch nach ostslavischen Handschriften des 12. und 13. Jahrhunderts mit einem Glossar griechisch-slavisch* (=Abhandlungen der Nordrhein-Westfälischen Akademie der Wissenschaften. Bd. 107. Patristica Slavica. Bd. 8). Wiesbaden, 2001. 363 с.

Рецензираният труд съставя част от мащабния проект на Патристичната комисия към Академията на Северен Рейн – Вестфалия по издаването на руските служебни минеи и бележи завършването на неговия първи етап¹. Лексикографското отразяване на речниковия фонд на руските минеи за декември допълва необходимите условия, за да бъдат изцяло въведени в научно обръщение тези ценни паметници.

Неизбежна е уговорката, че за изработването на лексикографски наръчници на химнографски кодекси са нужни не само солидни знания в областта на лекси-

кологията и на класическия старобългарски език. Изисква се също така умение да се разтълкуват абстрактни лексеми със семантика, твърде различна от основното им речниково значение, и да се направи осмислен прочит на поетически текстове, чийто език се характеризира с усложнени конструкции и фрази с необичаен словоред. Трудът на Д. Кристианс успява в голяма степен да отговори на тези изисквания. От една страна, дългогодишната работа на авторката по изданието на руските служебни минеи и нейните изследвания върху текстовата история на тази книга в славянската ръкописна практика предпоставят познанията ѝ върху особеностите както на езика на византийската химнография, така и на нейната славянска рецепция. От друга страна, осъществен в духа на лексикографските традиции на немската славистична школа, речникът почива на добър замисъл, за който водещ е стремежът да се обхванат и обобщят различни аспекти при отразяването на словарния фонд на минейните текстове. Структуриран е в два основни дяла: славянско-гръцки и гръцко-славянски.

Речниковата статия в първия дял съдържа: славянска дума, гръцко съответствие (или съответствия), сигнала според въведения в изданието начин на означаване на текста, в който е регистрирана лексемата, немски превод. При граматически двузначните лексеми се уточнява в скоби

¹ Gottesdienstmenäum für den Monat Dezember nach den Slavischen Handschriften der Rus' des 12. und 13. Jahrhunderts. Historisch-kritische Edition. Teil 1: 1. bis 8. Dezember. Besorgt und kommentiert von D. Christians, A. G. Kraveckij, L. P. Medvedeva, H. Rothe, N. Trunte and E. M. Vereščagin. Hrsg. von H. Rothe, E. Vereščagin. Opladen, 1996; T. 2: 9. bis 19. Dezember. Besorgt und kommentiert von D. Christians und N. Trunte. Hrsg. von H. Rothe, E. Vereščagin. Opladen, 1997; Gottesdienstmenäum für den Monat Dezember auf der Grundlage der Handschrift Sin. 162 des Staatlichen Historischen Museums Moskau (GIM). T. 3: 20. bis 24. Dezember einschließlich der Sonntage vor Christ Geburt. Besorgt und kommentiert von D. Christians, D. Stern and A. Wöhler. Hrsg. von H. Rothe. Opladen-Wiesbaden, 1999. За съжаление последният дял на декемврийските минеи, включващ службите за 25–31 декември, все още не е издаден.

В някои речникови статии са отбелязани допълнително: позоваване на библейски цитати с препратка към протообразите на някои най-разпространени топоси, в които се включва съответната лексема. Езикът на химнографията в най-висока степен може да се охарактеризира като език на формулите, зависещи от типа на възпяваното събитие или светец, затова въвеждането на подобна информация представя едно от достоинства на речника, което би могло да осигури материал при решаване на два типа изследователски задачи. Първо, да се изследват особеностите на превода в химнографските източници в съпоставка със съответните библейски места и да се проследи дали лексикалната вариативност в даден топос при функционирането му в химнографските текстове съвпада или се отличава от тази в библейските преписи (срв. различията от богородичните песнопения: *кнѡтъъ* – *скрннѡ* – *ковчегъ* за гр. *κιβωτός*; *рѣчька*, *рѣчьнѡца*, но липсва по-архаичният вариант *стамна* за гр. *στάμνος*; *скннѡ*, *сънь*, но липсва иновацията *кровъ* за гр. *σκηνή*). Второ, чрез възможността да се издирват топоси или пък по-редки съчетания, характерни за даден светец или празник, се предоставя добър инструментариум за проучването на образността в химнографските текстове и за опитите да се открият типичното и специфичното в интерпретациите на персонажите и събитията в оригиналното творчество на старобългарските песнописци.

Речниковата статия съдържа и коментар за случаите, при които се наблюдава несъответствие между славянската дума и възможния гръцки образец. Въведени са два знака. Първият – □, се прилага за три типа несходства: а) лексемата възхожда към друг гръцки оригинал, който не е сред използваните (т.е. без установен път за получаване на грешка); б) вариация, настъпнала най-вероятно на славянска почва (за случаи от типа *богъ* : *носѡчъ*); в) лексемата е резултат от превод, по-свободен от оби-

чайния за минеите. С ■ се маркират грешките, чиято поява би могла да се обясни чрез объркване на омонимични или близки по състав славянски или гръцки лексеми. Включването на този тип информация създава необходимите предпоставки за реконструкция на неясни или сгрешени места, част от които явно са получени при писменото разпространение на текстовете заради омонимия на славянски думи, а също спомага за типологизиране на подобен вид грешки. В някои случаи правилната форма е представена в различията и тя се дава именно чрез тяхното цитиране. При други примери обаче нито един от източниците не съдържа правилното четене и тогава посочките и коментарите на Д. Кристианс са изключително важни за реконструкцията на първоначалното четене.

Гръцко-славянският речник включва гръцка лексема, славянски съответствия, количествени данни (фреквентност) на употребите им и отбелязване на грешки и неясноти при някои славянски съответствия с двата знака, използвани и в първия дял. Тук са събрани синонимни гнезда и се предоставят данни за различни проучвания върху вариативността при преводаческия избор. Съчетаването на този речник със славянско-гръцкия дава възможност за комбинирани и кръстосани справки за различни изследователски цели.

Доколкото все пак отразяването на неясните и сгрешените места с двата знака е белязано в различна степен от авторската интерпретация на немската изследователка, неизбежни са някои пропуски или съмнения. Неясно защо прилагателното *ѡчтрѣннѣ* ‘вътрешен’ (за гр. *ὀΐνδον*), което е познато още от класическите старобългарски паметници⁷, е отбелязано със знак ■ и препратка към *въночтрѣннѣ*. Би следвало в съгласие с приетите правила за нормализация тук да бъдат изведени като отделни леми две омонимични прилагателни – едно, производно от *ѡчтро*,

den Monat Dezember. – Zetschrift für Slavische Philologie, 59, 2000, № 1, 155–172.

⁷ Цейтлин, Р., Р. Вечерка, Э. Благова. Старославянский словарь (по рукописям X–XI веков). М., 1999, с. 806.

а другото – от наречието жръ. Дискусионно е и поставянето на маркер за грешка при наречието пророчъскъзн като превод на гр. προφητικῶς. За отделни отбелязани пак с този знак лексеми възниква предположението, че са резултат от по-свободно предаване на гръцката дума, тъй като същото славянско съответствие се извлича и от други химнографски текстове: например безначальнъ срещу ἄχρως (познато и от Триода), безъловнъзн срещу ἀνεξίκακος и незъловнъ срещу ἀνεξίκαков (срв. незъловнъ за гр. ἀνεξίκακος също в Триода)⁸. И за някои маркирани с □ примери се намират паралели в други паметници, което показва, че засвидетелстваното в минеите съответствие за дадена гръцка дума не е изолирано само в този тип източници. Преводът на στάδιον със сжднице е засвидетелстван в Апостола, Триода и Октоиха, а на περίστασις със скръзь и на καταρῦέω с проклинати се среща в Триода⁹. Тълкуването на подобни преводачески решения би следвало най-вероятно да изходи от езика на поетическите текстове, където гръцките думи нерядко се употребяват не с основното им речниково значение. Неясно обаче остава защо съгласъ за гр. σωτηρία е отделено и отбелязано със □, след като тук славянската дума е използвана в нейното второ значение ‘спасение’. Отделни славянски съответствия, чиято поява е обяснена със знака □, биха могли по-скоро да се разгледат като грешки от омонимични форми: лъсть за гр. ἐξουσία от власть или областъ (и двете лексеми са регистрирани в текста на декемврийските минеи); обновление за гр. ἀσφράδιον от обонанние; скнинна

срещу гр. κίβωτός от скнинна; славость за гр. ἡδονή от сласть; тръслънъчъзн за гр. τριυλόστατος от тръслънъчъзн. При някои случаи търсенето на първоначалното четене изисква да се вземат предвид и по-късни редакторски намеси – например до появата на свѣтообразъзнъзн срещу гр. φωταυής вероятно се е стигнало през ранна грешка, при която на мястото на правилния превод свѣтозрачъзнъзн е било изписано свѣтозрачъзнъзн (подобно объркване се среща често, то е отбелязано от Д. Кристианс и в текста на декемврийските минеи). За други лексеми от групата, белязана със знака □, възниква предположение към каква омонимична гръцка форма биха могли да възхождат: основание (с разночетения в другите преписи осъвание и съдание) срещу ὠράισμα (объркване с миналите форми на глагола ὀρίζω?), потокъ и поточенне срещу ἐπιπρεια ‘изкушение’ (от ἐπιπρόη / ἐπιπρῶα?); снание срещу ἐμφασις (объркване с ἐμφανής?) и др. В един случай не е взето предвид цитираното в изданието на минеите гръцко разночетене, до което славянският превод явно стои по-близо. При глагола дагн с маркер □ е посочено, че причастието дагочю отговаря на композитума φωτοδοτία от основния гръцки текст. Внимателният прочит на целия стих, където дагочю се намира в съчетание с богатьно, насочва към аналитичен превод на цитираното в апарата гръцко разночетене πλουτοδοτία (срв. паралелни примери от Триода, където срещу гр. πλουτοποίος стои богать творъ¹⁰). Биха могли да се въведат някои корекции с оглед на гръцки текстове на богородичните тропари от канони със сигурен или предполагаем оригинален произход, непосочени в изданието, на някои от които Д. Кристианс обърща внимание в по-късна своя публикация¹¹. Славянските

⁸ А р г и р о в с к и, М. Речник на грчко-црковнословенски лексички паралели. Скопје, 2003, с. 52, 95. Славянското безначальнъ за ἄχρως е коментирано като резултат от по-свободно отношение към предаването на едно от значенията на гръцката дума ‘вечен’ (вж. А н д р и ј е в с к а, Н. Преводот на грчкото привативно алфа во старите македонски текстове. Скопје, 2003, с. 52.

⁹ А р г и р о в с к и, М. Цит. съч., с. 259, 368, 423. Данните от Октоиха са по собствени наблюдения.

¹⁰ Пак там, с. 377.

¹¹ Christians, D. Theotokia in Kanones altbulgarischer Provenienz. – Palaeobulgarica, 28, 2004, № 1, 79–93. Повечето от богородичните тропари в тази публикация са цитирани от минейни или триодни канони, където са разпръснати по един или по два във всеки канон.

съответствия на съставките от гръцкото словосъчетание *μῦρον μυστικῶς* са цитирани поотделно на *μῦρον* и на наречието *τάνη*, но неясно защо се появява като лема и композициът *μυροτάνα* с посочване на същия тропар. Пак от съпоставката с гръцки успоредици проличава, че мъзга в богородичния на 7-а песен предава гр. дума *ζάλη* 'буря, морско вълнение' в нейното преносно значение 'житейски бури, бедствия, несгоди'¹². Гръцка успоредица има и песнопението с начало *ῥαβε βλαγγῖν η κῆρῆνε δῦλατῆλο κνινογῤᾷ χρῆστοῦ* (XII.12), което всъщност е адаптация на общата стихира за йерарх на 6-и глас. Според ръкописните и печатните гръцки и славянски минеи това песнопение се изпълнява като „слава“ на литийните стихирите в службата за св. Николай Мирликийски¹³ (срв. *Εὐδοῦλε ἀγάθε καὶ πιστέ εὐεργάτα τοῦ ἀμπελῶνος Χριστοῦ...*). Ако се съди от гръцкия текст и от други славянски източници (срв. *благы ꙗвѣ вѣрныѣ. дѣлателю кннгрѣ хѣв* в Белградския октоих, октоих НБКМ 172, Октоих № 46 от Австрийската национална библиотека), в руския препис началната фраза е с нарушен словоред, затруднил вероятно издателите при диренето на гръцки паралели. Съпоставката с гръцката стихира налага в речника да се внесат няколко уточнения. Лексемата *ῥαβ* отговаря на гр. *δοῦλος* (срв. и евангелския цитат от Мт. 25:14–30 *εὐδοῦλε ἀγάθε καὶ πιστέ*, върху чиято перифраза почива този

Налага се обаче уточнението, че тези богородични се срещат в сравнително по-компактен състав в неделни или седмични канони, приписвани на Йоан Дамаксин, Козма Маюмски и Йосиф Химнограф, които принадлежат към най-архаичното ядро на славянския Октоих и най-вероятно са заети именно от октоиховия репертоар.

¹² Същото славянско съответствие за тази гръцка дума се среща и в триодни текстове, вж. А р г и р о в с к и, М. Цит. съч., с. 213.

¹³ Срв. например *Θεμελης, Τὰ Μηναῖα ἀπὸ τοῦ ΙΑ' μέχρι τοῦ ΙΓ' αἰῶνος*. – *Ἐκκλησιαστικός Φάρος*, 30, 1931, σ. 350; и съвременните гръцки и църковнославянски издания. Текстът се цитира по изданието: *Μηναῖον τοῦ Δεκεμβρίου*. Ἐνετίησιν, 1802.

израз). Пак въз основа на този текст гръцко-славянският речник се обогатява с две непредставени лема: *φθονέω*, чието славянско съответствие е *ръвновати*, и *ἐπαυξάνω*, преведено с *въздраснати*. За някои от кратките жанрови форми може да се посочи инципит от справочника на С. Евстратидис, например за две от стихирите в службата за Пром (Пров), Арис, Илия, Макарий и Евгений (XIX.2 и XIX.4): с начало *βρᾶνῃ ραζορῆλῃ κῆν τῶρδο βεζβοжнѡю* (срв. *τὸν πόλεμον ἔλυσας στερῶς τὸν τῆς ἀθεότητος*) и *πρῶμα ηη ἀρῶα βῆρῆνῆν ηη βοжῆτῶνῆγο εὐγενῆα* (срв. *Πρόμον τε καὶ Ἄρεα Ἦλει καὶ θεῖον Εὐγένιον*)¹⁴. Тези, макар и фрагментарни, успоредици внасят уточнения относно някои гръцки съответствия. От тях личи, че *βεζβοжнѡ* отговаря на съществителното *ἀθεότης* в родителен падеж, а не на прилагателното *ἄθεος*. Интерес събужда славянският превод на второто от посочените песнопения, където по неизвестни причини се появява *βῆρῆνῆν* вместо името на един от мъчениците Илия, който е изпаднал изобщо от службата. За стихирата за Игнатий Богоносец с начало *βογολοῦεσῆνῃς βυκοῦτῆτῶυ βυκῆ τῆι νᾶμῆτῆνῆκῆ* (XX.8) също се намира успоредица сред текстовете у Евстратидис (срв. *θεωλόγων ἀκρότητος χρηματίσας διάδοχος*)¹⁵. От нея се извличат гръцките образци на две лексеми, еднократно употребени в текста на декемврийските минеи – гр. *διάδοχος* за *намѣтѣнѣкѣ* и *ἀκρότης* за *вукотѣтѣво*, втората от които е регистрирана в лексикографските справочници само в две употреби¹⁶. Подобни неточности обаче са неизбежни при толкова сложни текстове, чиито византийски

¹⁴ *Εὐστρατιάδης, Σ. Ταμεῖον Ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως*. – *Ἐκκλησιαστικός Φάρος*, 40, 1941, σ. 93.

¹⁵ Пак там, с. 99.

¹⁶ Лексемата не се открива в речника на И. Срезневски и в речниците на старобългарските паметници. Дадена е единствено в речника на Ф. Миклошич по Михановичевия хомиляр и Словата на Исак Сирий в препис от XV в., вж. *Miklosich, F. Lexicon Palaeoslovenico-Graeco-Latinum*. Vindobonae, 1862–1865 (reprint 1977), p. 115.

съответствия се намират трудно, на различни позиции в печатните или ръкописните източници, а понякога дори славянският превод остава единствен свидетел за несъхранен или пък все още неизвестен за науката гръцки текст. Предложените тук уточнения в известен смисъл илюстрират колко богат материал за различни интерпретации предоставя изработеният от Д. Кристианс речник.

Рецензираното издание е първият справочник от такъв тип, който включва материал от обемен химнографски кодекс. Досега са правени само частични речници – на отделни произведения или на фрагментарно съхранени преписи¹⁷, а единственият пълен речник на цялостен кодекс не съдържа гръцки съответствия¹⁸. Сам по себе си този факт придава голямо значение на труда на Д. Кристианс. Въпреки заостреното напоследък изследователско внимание към химнографските източници техният словен инвентар с малки изключения¹⁹ все още не е разкрит напълно

¹⁷ Das Dubrovskij-Menäum. Edition der Handschrift F.п. I.36 (RNB) besorgt und kommentiert von M. F. Mur'janov. Hrsg. von Hans Rothe. Opladen–Wiesbaden, 1999; Мирчева, Б. Канонът за Кирил и Методий и Службата за Кирил в славянската книжнина. Велико Търново, 2001.

¹⁸ Баранов, В., В. Марков. Новгородская служебная минея на май XI века (Путятина минея). Ижевск, 2003.

¹⁹ Изключение правят само отделни статии на И. Христова и Г. Уорт (вж. Worth, G. The Neglected Lexicon of the Novgorod Služebnyje Minei. – В: Universitas Libera Ucrainensis. Facultas Philosophica. Studia. T. 7. Symbolae in honorem Georgh Y. Shevelov. München, 1971, 483–491; Христова, И. Лексиката на цикъла „Общи служби“ от Климент Охридски. – Год. СУ. Фак. по слав. филологии, кн. 1 – Езикознание. Т. 88, 1999, 49–78), и публикациите на Ц. Досева върху лексиката на ранните руски минеи, които включват над 25 заглавия, вж. например: Досева, Ц. Съществителните имена с наставка -ота в Новгородските минеи от 1095–1097 г. – Език и литература, 1986, № 5, 91–96; Досева, Ц. Имена со значением лица в Новгородских минеях 1095–1097 гг. – В: Имя и глагол в исторической перспективе. Рига, 1991, 82–89; Досева, Ц. Из лексиката

и обследван в достатъчна степен. Използването на речника позволява системност на проучванията и по този начин предпазва от методологически неправилни съпоставки, при които словарният фонд на химничните творби се издирва в справочници, неотразяващи произведения от този жанр или с непоследователно ексцерпиран материал от химнографски ръкописи. Изданието запълва една празнина и въвежда в научно обращение нова, жанрово специфична лексика, част от която не е засвидетелствана в лексикографските пособия²⁰. В него се регистрират за пръв път редица редки книжовни композита с техните гръцки образци – модел, който започва да функционира самостоятелно и да се използва активно от старобългарските песнописци (срв. представения със 17 леми тип сложни производни с първа съставка фот-, изключително предпочитан от Климент Охридски), а през XIV и XV в. надхвърля жанровото си ограничение в химнографски и панигирични текстове и добива изключително широко приложение в литературата на исихастите. Тъй като отразява една редактирана традиция²¹, чрез фреквентността на отделните синоними речникът дава ясна картина на съотношението между първичен и втори вариант при славянските съответствия за определена гръцка дума (вж. например οὐσία – същество (3) – съществуване (17), същине; πορφύρα – прапроуда (2) – багряница (3);

на Новгородските минеи от 1095–1097 г. (Сложни имена за лица от женски род). – В: Преславска книжовна школа. Т. 6. С., 2001, 220–232; Досева, Ц. К изучению лексикки древнерусских списков служебных миней. – В: VIII Международный симпозиум МАПРЯЛ. Велико Търново, 2002, 254–258; Досева, Ц. Названия злых сил в славянских списках миней. – В: BraSlav. 2. Bratislava, 2003, 29–37 и др.

²⁰ Срв. Bláho v á, Е. Цит. съч., с. 72.

²¹ За редактирането на химнографските сборници на руска почва вж. Момина, М. Проблема правки славянских богослужебных гимнографических книг на Руси в XI в. – ТОДРЛ, 45, 1992, 200–219; Пентковски, А. Типикон патриарха Алексея Студита в Византии и на Руси. М., 2001, 158–159.

φερώνυμος – тъзонменнтъин (2) – таклон-
меньнъин, нетнньонменнтъин и φερώνυμος
– нменнта – таклонменьно, нетнньонменн-
тъно²²; φύσις, φύσει – родъ (6), вещь (2) –
кестъство (36), кестъствнъ (4); а също и сино-
нимията за производните от корен δρόσ-
: δρόσος – хладъ (8) – роса (16); δροσίζω –
прохладждатн (2) – оворснтн, ороснтн (2), орошатн
(2) и δροσίζω – прохладжденне – орошенне).

С очертаните свои достоинства рецен-
зирият труд създава предпоставки за ня-
колко насоки на работа върху химнограф-
ските източници: изследване на текстовата
история на отделните служби и търсене
на отговор на възлови въпроси: къде са
възникнали минеите със служби за всеки
ден; залегнали ли са в тях преведени вече
текстове за службите за големите праз-
ници и доколко са били редактирани при
това заемане; до каква степен може да се
говори за приемственост при избора на
лексикалните съответствия за дадена
гръцка дума с ранните старобългарски
текстове, създадени от Кирило-Методие-
вите ученици в началния етап на славян-
скоезичното богослужение. Съчетаването
на двата индекса и обратната връзка с
изданието може да спомогне за разслояване
на пластове в този привидно хомогенен
паметник (архаичен, преславски, руски).
От специално внимание и бъдещи про-
учвания се нуждаят случаите, когато в
рамките на една и съща служба са реали-
зирани различни преводачески решения
за дадена гръцка дума. От една страна, те
биха могли да се дължат на компилиране
при съставянето на декемврийските минеи.
От друга страна обаче, не е без основание
предположението, че подобна вариатив-
ност е последица от ритмо-мелодическия
строеж, по-точно от стремеж текстът да
уподоби зададения модел за изпълнение
по брой на сричките. Изследването на по-
добни примери би могло да даде онази
стабилна фактологическа опора, върху
която да се изяснят източниците на фор-

миране на минеите със служби за всеки
ден и да се уточни пътят на съставянето
им.

Значимостта на изданието се изразява
и във факта, че то провокира нови ракурси
на научните търсения. От такава гледна
точка отворените чрез него перспективи
далеч надхвърлят стойността му като
представител на речниковия фонд на рус-
ките декемврийски служебни минеи. Чрез
възможностите за съпоставка с преводите
от по-късна епоха речникът дава подтик
за проучванията върху историята на сла-
вянските книжовни езици през Среднове-
ковието и за проследяването на приемст-
веността в тяхното развитие. В тази насока
той вече се използва при изследователска
работа от различни гледни точки, напри-
мер да се очертаят традицията и новото
в езика на по-късните славянски прево-
дачески центрове и школи; да бъдат пре-
цизирани предпочитанията спрямо Ки-
рило-Методиевата преводаческа прак-
тика, от една страна, и по-късните прин-
ципи на предаване на гръцките лексеми,
залегнали в редактираните руски текстове,
от друга страна; да се уточни в каква сте-
пен гръцко-славянските съответствия в
по-късни синхронни преводи се при-
покриват с гръцко-славянските съответ-
ствия от ранния период и др.²³

²³ За някои от тези изследователски аспекти
речникът вече се използва активно, срв. на-
пример: Matejko, L'. Вопросы исследования
древнейшей славянской гимнографии (Ирмо-
сы: различия и история текста). – В: XIII
medzinárodný zjazd slavistov v L'ubl'ane.
Príspevky slovenských slavistov. Bratislava, 2003,
21–48; И о в ч е в а, М. Новоизводният сла-
вянски Октоих по най-ранния препис в ко-
дексите № 19 и 20 от манастира „Св. Екате-
рина“ в Синай. – В: Преводите през XIV сто-
летие на Балканите. С., 2004, 205–234; Т а с е-
в а, Л. Лексикалната вариативност в прево-
дите на триодните синаксари от XIV век. –
Palaeobulgarica, 28, 2004, № 4, 43–68; Й о в ч е-
в а, М. Традиция и новост в богословской тер-
минологии афонских редакторов 14-го века
(на основе текста Октоиха). – В: Сборник док-
ладов конференции „Церковнославянский
язык: история, исследование, преподавание“
(под печат).

²² Това синонимно гнездо специално е раз-
тълкувано от Е. Верешчагин, вж. В е р е щ а г
и н, Е. Церковнославянская книжность на
Руси. Лингвотекстологические разыскания.
М., 2001, 399–405.

В заключение трябва да се изтъкне, че по своето значение изданието далеч превишава ролята на лексикографски наръчник по химнография не само заради богатия материал и начина на неговото представяне, но и поради разностранните възможности, които открива за методически правилни проучвания върху езика на сред-

новековната книжнина. Затова може само да се изрази надеждата и очакването на славистичната общност речникът да не остане изолиран, а да бъде първият етап от цялостното отразяване на лексикалния фонд на служебните минеи в руските ръкописи от XII и XIII в.